

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ І СУДУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

МАТЕРІАЛИ
І Міжнародної
науково-практичної конференції

13 червня 2018 року

Генеральна прокуратура України
Національна академія прокуратури України
Асоціація розвитку суддівського самоврядування України

**ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ
І СУДУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

МАТЕРІАЛИ
І Міжнародної науково-практичної конференції

13 червня 2018 року

Київ
2018

УДК 343.16
ББК 67.99
П 68

Укладачі:

Мінченко С.І., Попов Г.В., Гладун О.З., Плотнікова В.П., Барандич С.П.

П 68 Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (13 червня 2018 року). – Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. – 206 с.
ISBN 978-617-7500-60-4

У збірнику матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи» вміщено виступи й тези її учасників.

У заході, який було організовано з метою сприяння розбудові діалогу між суддями та прокурорами з питань виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права, взяли участь судді, прокурори, адвокати, науковці, викладачі вищих навчальних закладів, представники громадськості.

Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції можуть бути використані у законотворчій діяльності, науково-дослідній роботі, навчальному процесі у вищих навчальних закладах.

**УДК 343.16
ББК 67.99**

Матеріали друкуються в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність наведених фактів, цитат, цифр, прізвищ тощо несуть автори. Посади авторів зазначені на час проведення заходу.

ГЛАДКИЙ В.В.

асистент кафедри управління безпекою, правоохоронної
та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права
імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом,
м. Київ, Україна

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРАВОСУДДЯ ЯК АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

На думку польського вченого К.В. Фріске (Kazimierz Wojciech Frieske) існує наступна об'єктивна закономірність: чим більше ми намагаємося зрозуміти соціальний світ, тим складнішою видається структура аналізу цього світу і, тим меншою мірою ми опиняємося здатними сформулювати прості залежності, що говорять нам про те, як закон формує соціальний світ, який нас оточує [1, с. 110–111]. Однак окреслена логіка стосується не лише закону, а й практично будь-якого предмета, діяння та феномену, що впливає на світ у цілому. Означене ми називаємо «вислизаючими факторами», тобто факторами, котрі впливають на світ і суб'єкти, об'єкти в ньому, сутність і природа яких (а також їх впливу) стають тією чи іншою мірою менш зрозумілими (та/або поясненими) у зв'язку із поглибленням знань про сутність і природу цих факторів та їх об'єктивний, суб'єктивний ефект. Серед цих «вислизаючих факторів» слід назвати корупцію – феномен, який, на думку низки вчених [2, с. 4002; 3, с. 5; 4, с. 97; 5, с. 10; 6, с. 564], досить просто зрозуміти, але досить складно пояснити, хоча з кожним значним досягненням теорії корупційної та антикорупційної практики корупцію стає не тільки складно пояснити, а й все більш складно зрозуміти.

Зламавши державу як систему, «корупція стає здатною паразитувати практично у всіх процесах, що відбуваються як в державі, так і на міжнародному рівні. Закріплюючи свої позиції у державі як в системі за допомогою купівлі-продажу посад на всіх рівнях (також і в антикорупційних відомствах, що не є якоюсь таємницею), це явище стає тим, що здатне небезпідставно сказати: "Держава – це я" та діяти немов диктатор» [7, с. 188]. Отже, первинна небезпека корупції криється в тому, що вона є найбільш небезпечною зброєю, за допомогою якої: на макrorівні можуть встановлюватися диктатури, розпочинатися збройні конфлікти, відчужуватися суверенні території держави та самі держави [8; 9]; на мікрорівні – знецінюватися права людини, а сама людина – буде дегуманізуватись. Разом із тим, якщо корупція є загрозою для прав людини, відповідно, можна стверджувати, що забезпечення прав людини є умовою критичності існування корупції.

При цьому безумовним нормативним фундаментом прав людини в Європі є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1951 року (Конвенція), що є першим багатостороннім міжнародним договором, в якому сформульовано досить широкий каталог прав людини. В окресленому контексті погодимось із польською вченою А. Міхальською (Anna Michalska), котра зазначає, що закріплений у Конвенції каталог прав людини, загалом збігається зі змістом Загальної декларації прав людини, однак спосіб складання прав в обох цих актах різний: «Декларація обмежується згадуванням основних принципів, тоді як Конвенція ці принципи розвиває та роз'яснює, вказуючи методи забезпечення багатьох прав і сфери допустимих обмежень» [10, с. 21, 24]. Утім, слід також в цьому аспекті погодитися з польською вченою доктором А. Каліш (Anna Kalisz) в тому, що каталог прав і свобод людини, передбачений Конвенцією, має настільки «загальний характер», що практично унеможлиблює ґрунтування правозастосовця у його правозастосовній діяльності тільки на тексті даного міжнародного договору [11, с. 42]. Також на цю проблему звертає увагу А.Л. Буркова, наголошуючи на тому, що сама собою проблема дотримання Конвенції насамперед полягає в її практичному застосуванні, «ніж в закріпленні в законах і нормативних актах» [12, с. 291]. Саме цей факт, на нашу думку, також є підставою того, що основні права людини, визначені в Конвенції, хоча й були поступово імplementовані в національне законодавство України, «проте ситуація з їх дотриманням могла би бути кращою», на що звертає увагу українська вчена О.С. Мазур [13, с. 90].

Окреслена проблема з очевидних причин не може бути проігнорована, щонайперше з огляду на те, що вказаний міжнародний договір є європейською основою прав людини, недостатня захищеність яких, як нами зазначалось, є передумовою культивування корупційної практики та встановлення панування корупції в суспільстві та державі. Особливим чином це питання стосується правосуддя, забезпечення прав людини в межах правосуддя та правомірну діяльність відповідних державних органів (судів, органів прокуратури, органів виконання судових рішень), тобто, діяльність, що враховує стандарти Конвенції. Між тим, фактичне вирішення зазначеної проблеми об'єктивно здійснюється за рахунок прецедентної практики Страсбурзького суду, без рішень якого застосування Конвенції є неможливим [14], що також впливає зі ст. 32 означеної Конвенції. У цьому сенсі С.В. Бурмагін зазначає, що саме за допомогою рішень ЄСПЛ «здійснюється динамічна інтерпретація прав людини, розкривається їх зміст та суть» [15, с. 300]. Окрім того, ця офіційна інтерпретація забезпечує однакове розуміння Конвенції у державах, котрі підписали та ратифікували Конвенцію, а також винесення рішення по її можливих порушеннях на основі уніфікованих стандартів, які, як ми вже відзначали, культивують панування права й унеможлиблюють встановлення тиранії корупції у державі та суспільстві.

З огляду на це можна стверджувати таке: намагаючись належним чином дотримуватись вимог Конвенції (відповідно: сприяти пануванню права та не рекрутувати до так званого корупційного конгломерату) органи правосуддя

мають враховувати практику ЄСПЛ. Утім, врахування відповідної практики на практиці ускладняється низкою об'єктивних та суб'єктивних проблем теоретичного та похідного практичного характеру. Основними з них можна назвати такі проблеми:

1. Проблематика організаційного характеру. Вказана проблема об'єктивована тим, що прокурори та судді до сьогодні залишаються недостатньо обізнаними в розумінні та застосуванні рішень ЄСПЛ, чому негативним чином сприяє відсутність офіційних джерел опублікування перекладених на українську мову рішень Суду (не лише стосовно України, адже тлумачення Конвенції виявляється в усіх рішеннях Страсбурзького суду). Також негативним чином позначається високий рівень навантаження на суддів, результатом чого є те, що судді не завжди об'єктивно спроможні витратити власний час на вивчення практики ЄСПЛ (її актуалізацію) та можливостей для застосування рішень Суду у відповідних провадженнях.

2. Проблематика застосування рішень ЄСПЛ, що не відповідають Конституції України. Якщо раніше однією з найважливіших проблем застосування практики ЄСПЛ органами правосуддя в їх правозастосовній практиці була відсутність законодавчого закріплення рішень ЄСПЛ як найважливішого джерела права, то на сьогодні у ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України встановлюється правило, відповідно до якого кримінальне провадження в нашій державі здійснюється з додержанням принципу верховенства права, що застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ (це правило також відображено у ч. 5 ст. 9 Кодексу). З огляду на це відсутні практичні підстави для того, щоби стверджувати, що рішення Страсбурзького суду носять в нашій державі субсидіарний характер, адже суд в кожному випадку виносить рішення, яким культивує панування права у державі та суспільстві, а саме – керуючись принципом верховенства права, що процесуально реалізується крізь призму рішень ЄСПЛ. Таким чином, не врахування практики Суду, коли її врахування є важливим – це виклик пануванню права у суспільстві та державі.

Утім, приміром, українська вчена суддя Вищого адміністративного суду України Н.Є. Блажівська зазначає, що відступ від правової обов'язковості рішень ЄСПЛ «дозволяється лише у виняткових випадках, коли їх виконання суперечитиме основоположним приписам Конституції, що водночас не може бути перешкодою для пошуку спільними зусиллями зацікавлених сторін взаємоприйнятних способів мінімізації конституційно-конвенційних колізій» [16, с. 221]. Проте у цьому контексті закономірним чином виникає питання про те, ким та яким чином має встановлюватись питання відповідності рішення ЄСПЛ (окремих частин рішення) Конституції України, а відповідно, – можливості застосування цих рішень у судовій практиці національних судів?

Зазначимо, що згідно з п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII повноважень КСУ належить вирішення питань про конституційність законів України та інших парламентських правових актів, актів Президента України, актів Уряду України, правових актів

парламенту АР Крим. Серед переліку документів законодавцем не вказуються рішення ЄСПЛ (також, безумовно, їх не можна розглядати в якості міжнародних договорів). Тобто, питання конституційності цих рішень та їх застосування не може вирішити КСУ, хоча саме він офіційно тлумачить Конституцію України.

Інше питання – незастосовність рішень ЄСПЛ, якщо вони суперечать основоположним приписам Конституції. Однак неконституційним є будь-який акт, що суперечить нормам Основного Закону, а не лише його основоположним приписам. Також незрозумілим є практичне вирішення проблеми мінімізації конституційно-конвенційних колізій. Вважаємо, що окреслені питання додатково актуалізують проблему офіційного тлумачення конституційності тих чи інших частин рішень ЄСПЛ.

Певна річ, перерахованими проблемами актуальна проблематика застосування практики ЄСПЛ у діяльності органів правосуддя не вичерпується, однак, багато в чому ці та інші проблеми можуть бути розв'язаними шляхом розроблення бази (у сенсі поняття «бази даних») уніфікованої методики застосування практики ЄСПЛ (УМЗП ЄСПЛ). Однак з цією метою необхідно вирішити наступні питання: якою юридичною сутністю буде характеризуватись пропонуванa УМЗП ЄСПЛ; якими мають бути критерії достатності (вичерпності) врахування практики ЄСПЛ у світлі пропонованої методики; якими мають бути наслідки відступу від стандартів УМЗП ЄСПЛ (та застосування практики ЄСПЛ загалом)?

Список використаних джерел:

1. *Frieske K.W.* Socjologia prawa / K.W. Frieske. – Warszawa-Poznań: Polskie Wydaw. Prawnicze «Juris», 2001. – 289 s.
2. *Гладкий В.В.* Проявления коррупции в Восточной Европе / В.В. Гладкий // *Traektoriá Nauki.* – 2018. – Vol. 4(1). – P. 4001–4012
3. *Люїс Ф.* Світове явище / Ф. Люїс // *Кур'єр ЮНЕСКО (корупція).* – 1996. – С. 3–14.
4. *Михальченко О.М.* Кримінологічний аналіз корупції як один із елементів системи антикорупційних заходів / О.М. Михальченко // *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. – 2017. – Т. 2, Вип. 44. – С. 94–97.
5. *Graycar A.* Understanding and Preventing Corruption / A. Graycar, T. Prenzler. – London: Palgrave Pivot, 2013. – 161 p. – DOI: 10.1057/9781137335098.
6. *Tanzi V.* Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures / V. Tanzi // *IMF Economic Review.* – 1998. – Vol. 45, Iss. 4. – P. 559–594. 7.
7. *Гладкий В.В.* Об'єктивні прояви пенітенціарної корупції / В.В. Гладкий // *Науковий вісник публічного та приватного права,* 2017. – Вип. 6. – С. 187–192.
8. *Гладкий В.В.* Долгосрочные перспективы преобразований в Украине в свете антикоррупционной политики / В.В. Гладкий // *Юридичні науки: проблеми та перспективи: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 19–20 травня 2017 р.): у 2-х ч.* – Херсон: Гельветика, 2017. – Ч. 2. – С. 50–53

9. *Гладкий В.В.* Корупція як найбільш руйнівна зброя / В.В. Гладкий // Вища освіта – студентська наука – сучасне суспільство: напрями розвитку: матеріали II Міжнародної студ. наук.-практ. конф. (Київ, 20 квітня 2018 р.). – Київ: МНТУ ім. академіка Ю. Бугая, 2018.

10. *Michalska A.* Europejska Konwencja Praw Człowieka / A. Michalska // Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny. – 1978. – Rok XL, Z. 3. – S. 21–35.

11. *Kalisz A.* Multicentryczność systemu prawa polskiego a działalność orzecznicza Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / A. Kalisz // Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny. – 2007.

12. *Бурков А.Л.* Конвенция о защите прав человека в судах России / А.Л. Бурков. – М.: Волтерс Клувер, 2010. – 448 с.

13. *Мазур О.С.* Реалізація положень ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національному законодавстві під час утримання підозрюваного в умовах ізоляції / О.С. Мазур // Науковий часопис Національної академії прокуратури України, 2017. – № 3. – С. 90–97.

14. *Попов Ю.* Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України / Ю. Попов // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 11. – С. 49–52.

15. *Бурмагин С.В.* Проблемы применения решений Европейского суда по правам человека при рассмотрении уголовных дел судами Российской Федерации / С.В. Бурмагин // Всероссийский криминологический журнал. – 2018. – Т. 12. – № 2. – С. 299–309.

16. *Блажівська Н.Є.* До питання про місце рішень Європейського суду з прав людини у національній правовій системі / Н.Є. Блажівська // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – № 4. – С. 218–222.